

Utdrag ur

GARDE KYRKA GOTLAND VÅRD- OCH UNDERHÅLLSPLAN 2006

Ansvariga för vård- och underhållsplanen

Inför upprättandet av denna vård- och underhållsplan för Garde kyrka har kyrkan och kyrkogården besiktigats av undertecknad.

Ansvariga för vård- och underhållsplanens olika delar anges här nedan.

(Namn inom parentes anger dock att i planen endast använts där angivet besiktningsprotokoll eller åtgärdsprogram, upprättat av resp. namngiven konsult.)

Kyrkobyggnad	Arkitekt Jan Utas
Elinstallationer och åskskydd	(Elingenjör Peter Ström)
Kyrkogårdsmur	Arkitekt Jan Utas
Kyrkogård	Arkitekt Jan Utas
Växtlighet på kyrkogården	Kyrkogårdsingenjör Johan Arvidsson
Kalkmålningar	Ej utsedd
Stenarbeten	Ej utsedd
Inventarier av trä	Antikvarie Louise Borgö
Inventarier av metall	Antikvarie Louise Borgö
Inventarier av sten	Antikvarie Louise Borgö
Textilier	(Textilkonsultfirma Lotine)
Kyrkklocka/-or	(Ing. Ingvar Rohr)
Övriga inventarier	Antikvarie Louise Borgö

Källförteckning

Otryckta källor

Handlingar i Riksantikvarieämbetets arkiv, ATA, Stockholm

Handlingar i Läns museet på Gotlands arkiv, Visby

Inventering av inventarierna i Garde kyrka 2003-04, utförd av Birgitta Lerberg m.fl.

Inventering av Garde kyrkogård, utförd 1996 av antikvarie Torsten Gislestam, Gotlands fornsal.

Program för utvändiga reparationsarbeten på Garde kyrka, upprättat 2002 av arkitekt Jan Utas, Visby.

Program för invändiga restaureringsarbeten i Garde kyrka, upprättat 2005 av arkitekt Jan Utas, Visby.

Trädplan för Garde kyrkogård, upprättad 2005 av trädgårdsingenjör Johan Arvidsson, Visby.

Tryckta källor

Lagerlöf-Svahnström, Gotlands kyrkor, 1991.

B G Söderberg, Gotländska kalkmålningar 1200-1400. 1971.

I Rohr, Gotlands kyrkklockor och ringningsseder, 1985.

Gunnar och Karin Svahnström, Måleri på Gotland 1530-1830. 1989.

Inventarium över svenska orglar 1989:II, Linköpings och Visby stift, red. Tore Johansson, 1990.

Hans Nilssøn Strelow, Cronica Guthilandorum, 1633.

Sveriges Kyrkor, Gotland bd V:3, 1972.

Händelselista

ÅR	BYGGNADSDEL ETC:	REF.
t. 1100-tal	En stavkyrka fanns sannolikt på platsen (stolphål påträffade 1968).	SvK
o. 1150	Det nuvarande långhuset och ett nu försvunnet absidkor byggdes (det under nuvarande yttertak bevarade romanska spåntaket över långhuset anges i SvK vara från omkring 1140). Långhusets stengolv finns bevarat under den nuvarande kyrkans golv. Murade sittbänkar utefter väggarna i långhuset Tornet planlades (eller uppfördes till sina nedre delar enl.SvK). Målningar i bysantinsk stil i tornbågen och (fragmentariskt) långhusets V del. Dopfont av "Byzantios". Triumfkrucifixet (SvK anger "tiden omkr 1200").	GK, SvK SvK GK, SvK
ca 1200-50	Tornet byggdes på till nuvarande höjd (SvK "vid 1200-talets mitt") varvid de romansk ljudgluggarna murades till. Troligt invigningsår för denna kyrka: 1200 (i Taxuslistan; SvK). Sannolik tillkomsttid för en senare riven sakristia och för den V stigluckan.	GK, SvK SvK
ca 1350-75	Det romanska koret revs och det nuvarande koret samt sakristian tillkom, utfört av "Egypticus"-verkstaden. Samtidigt revs sannolikt 1200-talssakristian. Det romanska korets portal återanvändes som N portal i långhuset, en fönsteromfattning från koret eller absiden återanvändes som ljusglugg i den Ö korgavelns röste. Glasmålningar i fönstren, kalkmålningar (invigningskors), sakramentskåp med målningar i korets N vägg. De S, Ö och N stigluckorna kom till.	GK, SvK SvK
Medeltid	Gravsten i korgolvet över Olav av Robbenarve.	SvK
1608	Kyrkklocka, gjuten av Reinhold Benning i Lübeck.	SvK
1611	Minnestavla över kyrkoherden Povel Nielsons son Nils.	SvK
1620	Gravsten i korgolvet över kyrkoherden Povel Nielson. Epitafium på korets N vägg över sockenprästen Pofvel Nilsøn, d.1620 (GK anger felaktigt PN:s dödsår till 1670)	SvK GK, SvK
1630	Gravsten i korgolvet över kyrkoherden Niels Lavritsøns hustru Anna Povelsdatter.	SvK
1660	Gravsten i korgolvet över Elisabeth Iensdatter.	SvK
1661	Gravsten i korgolvet över prosten Niels Lauritsen Vall. Epitafium över densamme på korets N vägg. Epitafiet målat av Johan Bartsch d.ä. ("Johan Målare").	SvK. GK, SvK SvK

ÅR	BYGGNADSDEL ETC:	REF.
1662	Predikstolen tillkom sannolikt detta år enligt målad inskrift i ljudtaket. Troligen tillverkad av Jochim Sterling.	GK SvK
1689	Altaruppsatsen av sandsten. Altaruppsatsen kan vara tillverkad redan 1682 av stenhuggaren i Burgsvik, Hans Skotte, vars initialer och bomärke samt detta år finns inristade i korportalen. Fattigstock.	GK, SvK SvK
1680-talet	Långhusets träinnertak lades in, och en trävägg sattes upp mot ringkammaren.	SvK
1697	Altarskranket reparerades.	SvK
ca 1650-1700	Korbänken.	SvK
1699	Predikstolen målades. Korbänken målades.	GK, SvK SvK
1600-tal	Bänkinredning. Timglas.	SvK
1701	Kyrkan vitkalkades invändigt, varvid kalkmålningarna från 1100-talet doldes.	SvK
1706	Tornhuven reparerades.	SvK
1726	Tornhuven förnyades.	SvK
1737	Kyrkklockan gjuten av Gerhard Meyer, Stockholm. Långhustaket reparerades och lades delvis om under ledning av Mathias Glömsker.	GKR, SvK SvK
1739	Nya dörrar av ek i samtliga portaler. Järndörr till sidoaltarets förvaringsnisch.	SvK
1740	Nya bänkar tillkom.	SvK
1741	Nya bänkar tillkom. Bekännelsepall.	SvK
1743	Nummertavlan, trol. tillverkad av Johan Hernell.	SvK
1749	Långhusets innertak målat av Nils Sahlin. Han målade även krucifixet, sakramentsskåpet i koret, dopfunten samt en ”gardin” på en vägg. Troligen även predikstolen. Bänkinredningen målades. Väggen mot ringkammaren förnyades.	GKS, SvK SvK
1752	Sakristians tak reparerades.	SvK
1754	Portarna i V stigluckan samt porten i S stigluckan tillkom.	SvK
1756	Kyrkan yttre blev ”Späckat och hvitlimad”.	SvK
1758	Ny läktare.	SvK
1759	Altaruppsatsen målades, troligen av Magnus Möller (förf:s anm.). Läktaren målades. Sockenmagasin inrättat i V stigluckan.	SvK

ÅR	BYGGNADSDEL ETC:	REF.
1779	Tornhuven reparerades.	SvK
1798-99	Två nya fönster togs upp, sannolikt i långhusmurarna. Koret nyligen kalkat invändigt.	SvK
1800	Tornhuven genomgick en omfattande reparation.	SvK
1818	”Hela yttre murens reparation”.	Inskr., SvK
o. 1840	Den medeltida prästgården revs och motsvarande delar av kyrkogårdsmuren kompletterades.	SvK
1859	Orgel tillverkad av C.G. Cederlund, Stockholm, läktaren vitmålades.	SvK
1869	Fyra nya fönster togs upp i de N resp. S långhusväggarna efter ritningar av byggmästare Nils Pettersson, Visby. Nya, färgade glas sattes in i både korets och långhusets fönster.	SvK
1870-talet	Nytt portblad i S långhusportalen.	SvK
1800-tal	Nytt altarskrank i nygotik ersatte 1600-talsskranket.	SvK
1881	Inre renovering varvid bl.a. triumfkrucifixet flyttades från triumfbågen till N långhusväggen. Predikstolstrappans barriär förnyades och hela predikstolen målades mörkbrun. Bänkinredningen gjordes delvis om och målades.	SvK
1891	Ljuskrona av mässing skänkt av Jakob Svensson.	SvK
1908	Ljuskrona av mässing skänkt av Garda församlings syförening.	SvK
1917	Sockenmagasinsfunktionen i V stigluckan upphörde.	SvK
1932	Värmeledning.	SvK
1955	Den nya kyrkogården tillkom efter förslag av trädgårdskonsulent Karl Wikesjö.	SvK
1963-68	Omfattande ut- och invändig restaurering efter förslag av arkitekt Karl Erik Hjalmarsson, Stockholm (GK anger ”1963-70”):	GK, SvK
	– Tornhuven förstärktes och försågs med ny brädklädsel (1963).	SvK
	– Fasaderna putsades och vitkalkades (1963).	SvK
	– Nya faltak på täta undertak över kor, långhus och sakristia. Ny takkonstruktion över långhuset, övriga reparerade (ny konstruktion även över koret, förf:s anm.)	
	Förstärkningsarbeten med betong av långhusmurarna.(1967).	SvK
	– Nya portblad i S och N långhusportalerna, förändring av portbladet i den N långhusportalen.	SvK
	– De båda mellersta, romanska fönstren i långhusets S och N väggar togs upp och två andra, större fönster från 1869 sattes igen. Nytt glas i Ö korfönstret.	SvK

ÅR	BYGGNADSDEL ETC:	REF.
	– Östra delen av långhusets målade innertak höjdes för att frilägga triumfbågen. Delvis nytt innertak i ringkammaren.	SvK
	– Framtagning av kalkmålningarna i långhuset av konservator Erik Olsson, Sanda (SvK; 1968).	SvK
	– Trägolven från 1700-talet i kyrkan revs bort och golven i kyrkorummet (utom Ö delen av långhuset) belades med kalkstensplattor.	SvK
	– Predikstolen (tidigare på ett sidoaltare i SÖ hörn, vilket nu revs bort) flyttades in på en ny plint i koret.	SvK
	– Bänkinredningen från 1800-talet revs ut och ersattes med nya bänkkvarter i långhusets Ö del, och det romanska långhuset frilades.	SvK
	– Korbänken flyttades ut och magasineras i V stigluckan	SvK
	– Läktaren revs bort och orgeln såldes.	SvK
	– Altarskranket från 1800-talet togs bort och ersattes med ett nytt i flyttbara sektioner.	SvK
	– Predikstolens målning togs fram och predikstolstrappans barriär målades av konservator Erik Olsson, Sanda.	SvK
	– Triumfkrucifixet och altaruppsatsen konserverades, krucifixet flyttades från långhusets N mur och hängdes upp i triumfbågen.	SvK
	– Dopfunten flyttades till sin ursprungliga plats i det romanska långhuset.	SvK
	– Orgel byggd av A. Magnussons Orgelbyggeri, Göteborg (ISO). Den gamla orgeln såldes till Frimurarlogen i Visby.	SvK
	– Nya dörrar till sakramentsskåpet från 1300-talet i korets N mur.	SvK
	– Det gamla värmesystemet revs ut och ersattes med ett nytt bestående av fristående varmluftsaggregat, strålvärmeradiatorer över bänkkvarteren och organistbänken, samt värmefolie i bänkkvarterens ryggar och sitsar.	SvK GKR
	– Ljuskrone av smidesjärn ovanför dopfunten.	
	– El-ringning.	
1974	Glasmålning i Ö korfönstret av Randi Fisher.	GK
1989	Högtalaranläggning.	ATA
1991	Minneslund	ATA
199?	Betongplattor på gångarna på kyrkogården.	-
2004	Utvändig restaurering efter förslag av arkitekt Jan Utas, Visby. Entreprenör: Byggnadshyttan på Gotland:	GF
	– Tornhuvens stomme reparerades genom utbyte av bl. a. högbenen och panelen. Utbyte av plåt detaljer av kopparplåt mot stålplåt.	

ÅR**BYGGNADSDEL ETC:****REF.**

- Rengöring, putslagning och kalkavfärgning av fasaderna på kor, långhus och sakristia. Tornets KC-putsade fasader lagades med d:o bruk och avfärgades med KC-färg.
- Hörnkedjor, fönsteromfattningar och socklar rengjordes och foglagades.
- Nya brädklädda bänkar i ljudgluggarna.
- Reparation av fönster.
- Utbyte av skadade falar på övriga tak, samt målning av hängrännor och stuprör.
- Utbyte av åskskyddsanläggningen.
- Komplettering av inspektionsbryggor, stegar och belysning på vindarna och i tornhuven.
Reparation och kalkavfärgning av stigluckornas fasader.

Förkortningar:

ATA	Riksantikvarieämbetets arkiv, Stockholm.
GF	Gotlands fornsals arkiv.
GK	Lagerlöf-Svahnström, Gotlands kyrkor, 1991.
GKM	B G Söderberg, Gotländska kalkmålningar 1200-1400. 1971.
GKR	I Ruhr, Gotlands kyrkklockor och ringningsseder, 1985.
GKS	Gunnar och Karin Svahnström, Måleri på Gotland 1530-1830. 1989.
ISO	Inventarium över svenska orglar 1989:II, Linköpings och Visby stift, red. Tore Johansson, 1990.
Inskr.	Inskrift i kyrkan
o.	omkring
s.	sent
Strelow	Hans Nilssøn Strelow, Cronica Guthilandorum, 1633.
SvK	Sveriges Kyrkor, Gotland, bd VI:3, 1969.
t.	tidigt